

OCENE IN POROČILA

Herman Müller-Karpe, *Handbuch der Vorgeschichte I, Altsteinzeit*. Uvod s kazalom I—XII, besedilo s sezname 1—389 in 274 tabelami, C. H. Beck'sche Verlagsbuchhandlung, München 1966.

Müller-Karpe, profesor za prazgodovino na univerzi v Frankfurtu ob Maini, se je lotil dela, ki skoraj presega moči enega moža in dolžino enega življenja. Prišel je namreč pisati priročnik prazgodovine takega formata, da si moramo samo želeti, da bi ta svoj veliki načrt res izpeljal srečno do konca. Do sedaj sta izšla prva dva zvezka: Stara kamena doba in Mlajša kamena doba. Napovedani pa so še zvezki, ki bodo zajemali obdobje bakra, bronca in staro železno dobo. Nas predvsem zanima prvi zvezek, ki je posvečen paleolitiku, tako njegov osnovni koncept kakor tudi njegova izvedba.

Zajetni prvi zvezek velikega formata (28 × 20 cm) vsebuje poleg nekaj uvodnih strani skoraj 400 strani besedila in 274 celostranih tabel. Besedilo je razdeljeno smotro v zaokrožena poglavja. V prvem nas avtor zelo izčrpno seznanja z zgodovino paleolitskih raziskovanj. Razumljivo je, da je tu močno v ospredju Zahodna Evropa, predvsem Francija, matična dežela paleolitika. Ta poudarek je občutno zaznaven v vsem delu vključno ilustracije. Vzrok temu je izjemna koncentracija starokamenodobnih najdišč v tem delu sveta in skoraj nepregledna zakladnica ustrezne literature, ki je bila avtorju tudi iz jezikovnih ozirov lažje dostopna kot vzhodnoevropska, npr. sovjetska. V drugem poglavju so podane teorije o izvoru in najstarejšem razvoju človeštva. V osnovnih potezah je avtor prikazal glavne tozadevne teorije od filozofskih, naravoslovno-antropoloških in etnoloških do razvojno psiholoških. Zanimivo je to poglavje predvsem zato, ker se redko najde delo take vsebine, ki bi konfrontiralo tudi različne razvojne teorije. Sledi obsežno, lahko bi rekli osrednje poglavje o sami paleolitski materialni kulturi in njeni časovni delitvi. V podpoglavju arheološka kronologija podaja glavne značilnosti starejšega, srednjega in mlajšega paleolitika vseh kontinentov, kolikor so pač posamezne stopnje kje zastopane. Evropo razdeli seveda zelo na drobno pričenši z Zahodno Evropo, ki ji sledi Srednja Evropa, Apeninski in Balkanski polotok ter končno Vzhodna Evropa. Posebej prikaže paleolitik Prednje Azije, Srednje in Vzhodne Azije in Avstralije. Tudi Afriko obravnava po posameznih delih, posebej Severno Afriko in ločeno Centralno od Južne Afrike. Arheološko kronologijo zaključuje s starokamenodobnimi kulturami v Ameriki. Taka razdelitev sveta in zapovednost obravnavanja posameznih regij in končno tudi kako nadrobno je vsaka regija prikazana, je le dosledna posledica bogastva paleolitskih kultur in stanje raziskanosti v dotični regiji. Takih poskusov sintetičnih prikazov paleolitika vsega sveta je bilo že več. Toda nobeno delo ni bilo tako bogato ilustrirano kot pričujoče. Skoraj ni pomembnejšega paleolitskega najdišča, ki ne bi bilo predstavljeno vsaj z nekaj reprezentančnimi orodji. In prav v tem je ena od odlik tega velikega dela. Avtor se je resno zavedal, kljub temu, da paleolitik ni njegova ožja stroka, da vlada v paleolitski orodni tipološki nomenklaturi še dokajšnja neenotnost, kar privede nemalokdaj do napačnih predstav in nesporazumov. Le dobra ilustracija je v tej situaciji odrešilna, čeprav je le bolj ali manj ustrezen nadomestek avtopsije. Danes se sicer teži prikazati risbe, predvsem kamenih orodij, v naravni velikosti. Toda takega razkošja si avtor ni mogel dovoliti, če je hotel zadostiti glavnemu cilju, to je prikazati čimveč upodobitev orodij. Odločil se je v večini primerov za merilo 1:2. Nedojemljivi napor pa so bili potrebni, da je zbral, uredil in

ustrezno priredil to obsežno ilustrativno gradivo. Da se je sploh lahko lotil tako zahtevnega dela, je moral imeti že v naprej zagotovljena dokajšnja finančna sredstva in vso potrebno, danes skoraj nepregledno, včasih težko dostopno literaturo. Obsežnost uporabljene literature je razvidna iz številnih navedb pod črto, kjer navaja vse uporabljene vire. Sploh je vse delo v bistvu sinteza, ki je narejena izključno na podlagi literature, saj avtor sam ni nikoli raziskoval na paleolitskem področju. V uvodu, kjer utemeljuje, zakaj se je dela lotil sam in ni pritegnil drugih sodelavcev, strokovnjakov iz ožje stroke, skromno pove, da se smatra le za redaktorja obširnega opusa, ki so ga opravile generacije raziskovalcev in piscev.

V podpoglavju o geološki kronologiji nas mogoče preveč na kratko, le informativno, seznaniti z različnimi glaciološkimi fenomeni, ki so posebno pomembni za geokronologijo kot so npr. sledovi poledenitev, rečne terase, puhlice, jamski sedimenti itd. Prav tako le informativnega značaja sta tudi sestavka o paleontološki kronologiji in o kemičnih in fizikalnih določitvah. Priznati pa moramo, da sta kljub zgoščenosti zajeli bistvo in ob enem opozarjata na pomanjkljivosti oziroma na nevarnosti enostranskega uporabljanja teh metod. Krajše poglavje je posvečeno samim najdiščem paleolitskih kulturnih zapuščin, to je nekdanjim prebivališčem bodisi na prostem bodisi v jamah. Dokaj izčrpno so obravnavani vsi do sedaj znani primeri in okolja, v katerih so »stanovali« naša davna predniki. V poglavju o paleolitskem gospodarstvu je največ govora o osrednji dejavnosti praljudi, o lovu in to posebej za starejši, srednji in mlajši paleolitik. Na nekaj straneh je prikazana uporaba ognja in njegova vloga v življenju ledenodobnih lovcev. O socialnih odnosih iz tega obdobja vemo prav malo. Zelo skopi so materialni dokazi, ki jih je pa avtor zelo spretno uporabil, iz katerih se da izluščiti kakršne koli namige o tedanjih družbenih odnosih. Najzgovornejši v tem oziru so vsekakor pokopi, predvsem otroški, nadalje stanovanjski objekti, umetniške upodobitve, kot so npr. paleolitske venere itd. Tvorbe regionalnih skupin in kulturni odnosi je naslov naslednjega poglavja. Tudi tu obravnava avtor vsako obdobje paleolitika posebej. Popolnoma pa odklanja nekatere poskuse iz bližnje preteklosti, npr. O. Menghina, ki so razdelili Stari svet v tako imenovane kulturne kroge samo na podlagi orodnih tipov in te kroge skušali pripisati prav določenim človeškim rasam. Nekoliko preveč obširno in prenadrobno je v priročniku govora o paleolitski umetnosti, ker je to najbolj obdelano področje v paleolitu sploh. Tekstu ustrezno so tudi tozadevne ilustracije preštevilne! Predvsem večbarvne jamske slikarije, reproducirane v črno-beli tehniki in tudi zaradi močnih pomanjšav, so v priročniku izgubile mnogo po oblikovni plati. Imamo vtis, da je avtor polagal več pozornosti na vsebino upodobitev kot na njihov umetniški efekt. Sicer pa izvemo vse o izvoru, namenu in pomenu te prve človeške ustvarjalnosti na umetniškem področju, o materialnih in tehnikah, ki so za sicer ekonomsko še tako nizko stoječi človeški rod osupljivo dognane. Kakor umetnosti, tako je avtor posvetil veliko pozornosti kultu in religiji v paleolitu. Vse manifestacije duhovnega življenja v tesni povezavi z materialno kulturo in ergologijo ter ekonomiko šele posredujejo pravi in kolikor toliko popolni odraz kulturne evolucije tudi v pleistocenu. In ker je bil to osnovni koncept, ki je vodil avtorja pri sestavljanju pričujočega priročnika, je delo tudi uspelo.

Posebno značaj priročnika daje delu deseto, zelo obsežno poglavje, kjer so v zgoščenih oblikah podani osnovni podatki 412 najvažnejših paleolitskih najdišč vseh kontinentov. Pri opisu vsakega najdišča je podan tudi kronološki pregled raziskav z imeni najpomembnejših raziskovalcev ter nepogrešljiva osnovna literatura. Predvsem temu poglavju za dopolnilo so namenjene že prej omenjene številne table in ustrezno prirejene zemljevidi. V Evropi so najdišča prikazana po državah razen Jugoslavije, kjer nastopata Slovenija in Hrvaška kot posebna enota, ves ostali del države pa obravnava avtor pod naslovom Balkanski polotok. Kaj pomeni Francija v paleolitskem pogledu, se najlepše odraža tudi v številu prikazanih najdišč, ki dosega v tem delu malone eno tretjino vseh. Da je delo opremljeno z vsemi mogočimi seznanji in registri, ni treba posebej omenjati.

Ker delo nima predvsem znanstvenih ambicij, temveč hoče čim bolj objektivno prikazati dosedanje raziskovalne uspehe in znanje na področju prvih človeških kultur v prostoru in času, bo kot priložnost verjetno še dolgo leta nepogrešljiv in nenadomestljiv vodnik in vir podatkov vsem tistim, ki se in ki se bodo kakorkoli srečavali z najstarejšimi kulturnimi manifestacijami človeškega rodu.

F. Osole

J. Šašel, **Emona**. Pauly — Wissowa, Realencyclopädie der classischen Altertumswissenschaft. Suppl. XI (1969) 540—578 + 1 zemljevid.

Povojna jugoslovanska, posebej slovenska, arheologija je šele sedaj dobila svoje veliko priznanje z objavo gesla Emone v osrednjem leksikalno zasnovanem delu starinoslovja, znani RE. Nekdanje neustrezno desetvrstično geslo C. Patscha je bilo že zdavnaj zastarelo. Jaro Šašel, naš priznani in trenutno vodilni epigraf in zgodovinar za antično obdobje, je pri sestavljanju novega gesla zapolnil tudi veliko vrzel. Odkar je objavil C. Polaschek geslo Noricum (RE 17, 1936), B. Saria geslo Dalmatia (RE, suppl. IX, 1961) ter A. Mócsy svoj izčrpen prikaz province Pannonia (RE, suppl. IX, 1961 in v posebni knjigi, Die Bevölkerung von Pannonien bis zu den Markomannenkriegen; glej J. Klemenc, ZČ 14, 1960, 256 ss.), je vse bolj izstopila potreba po opisu arheoloških ostalin in zgodovinskega razvoja Emone. V vseh naštetih geslih je bil prikazan emonski prostor le deloma, saj upravno večji del svojega obstoja ni sodil v provinco, ampak je zavzemal posebno mesto, saj ga uvrščajo v začetku med Italijo in Panonijo, na koncu pa ga štejejo v samostojno upravno enoto Alpes Iuliana. Zato je — razumljivo —, da je nastopila tu vrzel v dosedanjih obravnavah in potreba po obdelavi tega prostora, ki je tudi arheološko gledano, zapustil toliko dokazov svoje burne preteklosti.

Te naloge se je lotil J. Šašel in jo vzorno opravil. Geslo je razdelil v poglavja, s katerimi je orisal zgodovinski pomen in arheološko bogastvo Emone. Uvodoma podaja avtor lego mesta, njegove geografske, geološke in pedološke osnove, pri čemer je pravilno poudaril, da je lega Emone ključna v jugovzhodnih Alpah. Pri presoji prazgodovinskih ostalin na tem prostoru ugotavlja ekonomsko za nadaljnjo rast Emone pomembno pristanišče in brodarstvo po Ljubljani. Pri tem predpostavlja, da je že v prazgodovinski davni obstajalo pristanišče in brod v območju Prul.

Posebej jasno je obravnavano vprašanje lokalizacije Emone, saj segajo razprave o ubikaciji Emone še v sholastično obdobje, ko so skušali enačiti arheološke ostanke v Gemoni, Novemgradu v Istri (škofija Emonia) in Ljubljani z Emono. K temu še Müllnerjeva lokalizacija tega mesta v Ig, kar je, kot je ugotovil Šašel, nakazal že A. Ortelius v svojem delu Theatrum orbis terrarum, izdanem 1573. Po prikazu vseh mnenj našteva Šašel razloge, ki govorijo za to, da je Emona na prostoru današnjega Gradišča v Ljubljani.

Sledi poglavje o dosednji stopnji raziskav, ki jo uvaja z viri oz. literaturo od 15. stoletja dalje. Na to naveže izčrpano podane antične literarne vire in epigrafske podatke. Iz teh povzame pravilno pisanje imena in vprašanja naglasa. Kot je Šašel pokazal že v Situli 8, 1965, je pravilen naglas na prvem zlogu, torej Emona. Sledi opis obzidja in obrambnih jarkov, cest, vrat in kanalizacije ter vodnjakov, vodovodov in notranje pozidanosti mesta. Izčrpano je obdelano grobišče, ki je pri Emoni zelo razvejano, saj se razširja vzdolž itinerarskih in manjših cest. Ta opis Emone zaključuje pregled arheoloških postojank bližnje okolice. Področje tvarne kulture je v tem sestavku izredno dobro in sintetično obdelano in doseže svoj višek v sicer jedrnatih, a zato tem bolj zgovorni novčni analizi. Po tem prikaže avtor še zaton Emone; najdbe zgodnjega srednjega veka in staroslovanskega obdobja, ki izgine imenska povezava z rimskimi ostalinami.

Poseben poudarek zasluži poglavje o zgodovini rimske Emone, kjer Šašel naniza in povzame vse geografske in zgodovinske okoliščine, ki so pripeljale